

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ САМООЦІНКИ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ ЗАРУБІЖНИХ ТА ВІТЧИЗНЯНИХ ВЧЕНИХ

В контексті сучасного розвитку суспільства збільшується увага до якостей особистості, адже саме вони є рушійною силою розвитку. Уявлення людини про себе, самооцінку, самоповагу та рівень домагань є одними із важливих компонентів. Проблема дослідження самооцінки є ключовою у психолого-педагогічній практиці.

Самооцінка є складним особистісним утворенням і відноситься до фундаментальних властивостей особистості. Вона інтерпретується як особистісне утворення, що бере безпосередню участь в регуляції поведінки і діяльності людини, як автономна характеристика особистості, її центральний компонент, що формується при активній участі самої особистості і відображає своєрідність її внутрішнього світу [4, с. 397].

Самооцінка – це елемент самосвідомості, що характеризується емоційно насиченими оцінками самої себе як особистості, власних здібностей, етичних якостей і вчинків. Самооцінка визначає взаємини людини з її оточенням, її критичність, вимогливість до себе, відношення до успіхів і невдач. Тим самим вона впливає на ефективність діяльності людини і розвиток її особистості. Самооцінка пов'язана з однією з центральних потреб людини – потребою в самоствердженні, що визначається відношенням її дійсних досягнень до того, на що людина претендує, які цілі перед собою ставить – рівня домагань. Вона представляє себе однією з ланок процесу саморегуляції діяльності та виступає саме тим утворенням в структурі особистості, яке піддається впливу зовні [3, с. 163].

Першим, хто ввів поняття «самооцінка», був Уільям Джеймс – «образ самого себе» у структурі особистості. У теорії У. Джеймса структура особистості складається з трьох частин. По-перше, це її складові елементи; по друге – відчуття й емоції відносно цих елементів (самооцінка); по-третє, це вчинки, що обумовлені цими елементами особистості.

Важливий внесок, який вплинув на формування теорії самооцінки, вніс феноменологічний підхід Карла Роджерса. Він стверджував, що головним мотивом, яким керується людина при поведінці є прагнення до самоактуалізації. Розвиток свого «Я», своїх можливостей та здібностей призводить до розвитку самодостатності, незалежності, соціальної відповідальності, зрілості і компетентності.

Карл Роджерс у своїх дослідженнях дотримується принципу зв'язку між «Я-ідеальним» та «Я-реальним». Вчений вважає, що варіативність самооцінки ґрунтується на внутрішній узгодженості – стані конгруентності. Внутрішня узгодженість, на думку К. Роджерса, характеризує відсутність у людини конфлікту між різними образами себе, а конгруентність описує

відсутність конфлікту між сприйманням себе та реальним суб'єктивним досвідом [1, с. 39].

Психоаналітична теорія Карен Хорні також пов'язана з Я-концепцією та самооцінкою. Одне з основних припущень К. Хорні полягає в тому, що людина має реальне «Я», реалізація якого вимагає сприятливих умов.

Наукові підходи сучасних психологів щодо сутності поняття «самооцінка» (Є. Белінська, Г. Гуменюк, О. Красіло, С. Тищенко, О. Тихомандрицька) пов'язані з емоційним ставленням дітей до себе, з розвитком рефлексивної свідомості, з соціальними аспектами психології особистості, з практичним самопізнанням, з гармонійним образом «Я». Таким чином, необхідно зазначити, що визначення поняття самооцінки в психології є дискусійним. Одні науковці вважають Я-концепцію і самооцінку провідними і самостійними новоутвореннями самосвідомості особистості (У. Джеймс, І. Кон, А. Петровський, К. Роджерс), інші відносять самооцінку як компонент Я-концепції (Р. Бернс), розглядають також самооцінку як процес, результатом якого є образ-Я (Є. Белінська, Г. Гуменюк, О. Красіло). Відповідно до підходу (В. Гінецінський) самооцінка розглядаються як властива характеристика індивідуальності особистості, а самосвідомість – це властивість особистості як суб'єкта, тобто розглядаються окремо. Ми вважаємо, що розглянуті наукові підходи не суперечать, а лише доповнюють одне одного. В контексті нашого дослідження ми поділяємо погляди Є. Белінської, Г. Гуменюк, У. Джеймса, І. Кона, А. Петровського, К. Роджерса і визначаємо самооцінку як основний структурний компонент самосвідомості, який виконує регуляторну і захисну функції, впливаючи на поведінку, діяльність і розвиток особистості, її взаємодії з іншими людьми [2, с. 45].

Великий інтерес становлять дослідження, які присвячені вивченню самооцінки молоді, особливо студентства. У наукових працях представлена залежність самооцінки від особливостей діяльності та поведінки студентів. Є чимало робіт, які встановлюють зв'язок самооцінки, її висоти або інші особливості як із результативністю діяльності студентів у вигляді успішності, так і з більш частковими сторонами поведінки та окремими її видами.

У студентів, які добре навчаються, Я-концепція включає їх сприйняття себе нонконформістами. Вони виявляють тенденцію до визначення авторитетів. У студентів із середньою успішністю Я-концепція включає їхнє бажання додатково самостійно займатися та активність, не пов'язану з досягненнями; вони також, як і встигаючі студенти, вважають себе нонконформістами. Однак для них існує зв'язок між іспитами та відчуттями тривожності, фрустрованості та провини, а також їх уявленнями про авторитети, реакціями інших на пропуск лекцій. Я-концепція студентів з низькою успішністю характеризується тим, що вони не сприймають себе нонконформістами, відвідування вечірок зовсім не

пов'язане з їхньою Я-концепцією, іспити та авторитети забарвлені для них тривожністю, фрустрацією та почуттям провини, останні елементи пов'язані також з пропуском лекцій та утворюють суттєву частину Я-концепції.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, самооцінка, як результат минулого досвіду людини, включає в себе задані ззовні і набуті особистістю, а також сконструйовані нею самостійно способи оцінки себе як об'єкта. В ній традиційно виділяються когнітивні аспекти, пов'язані з механізмами «вимірювання», оцінювання, порівняння виразності прояву тих чи інших якостей, диференційованості уявлень про ті чи інші якості, які людина виділяє в процесі оцінювання себе.

Список використаних джерел:

1. Годфруа Ж. Что такое психология. – М. : Мир, 1996. – 376 с.
2. Дядюкіна Є. В. Самооцінка як міждисциплінарне поняття / Є. В. Дядюкіна. // Науковий вісник Донбасу. – 2011. – № 1.
3. Козерук Ю. В. Самооцінка як фактор становлення особистості студента / Ю. В. Козерук, Я. О. Євсейчик // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. – 2015. – Вип. 124. – С. 163–165.
4. Онуфрієва Л. А. Самооцінка як складова Я-концепції майбутніх фахівців соціономічних професій / Л. А. Онуфрієва // Проблеми сучасної психології. – 2013. – Вип. 22. – С. 396–412.